

چستی جامعه اطلاعاتی

نوشته یونجی ماسودا
ترجمه دکتر سید محمد مهدی زاده

جامعه اطلاعاتی چیست؟ این مفهوم مبتنی بر دو فرضِ مقدماتی زیر است:

۱. جامعه اطلاعاتی، نوع جدیدی از جامعه انسانی و کاملاً متفاوت از جامعه صنعتی است. اساس این ادعا آن است که تولید ارزش های اطلاعاتی و نه ارزش های مادی، نیروی محرکه شکل گیری و توسعه جامعه اطلاعاتی است. نظام های گذشته فناوری ابداعی (نوآورانه) اغلب با نیروی تولید مادی در ارتباط بود، اما جامعه اطلاعاتی دارای یک چارچوب کاملاً جدیدی است، یعنی فناوری ارتباطات کامپیوتری که تعیین کننده ماهیت بنیادی این جامعه است.

۲. الگوی توسعه ای جامعه صنعتی، الگوی اجتماعی ای است که بر اساس آن می توانیم سرشت کلی جامعه اطلاعاتی را پیش بینی کنیم. در اینجا «فرضیه تاریخی» مشخص دیگری وجود دارد: الگوی توسعه ای گذشته جامعه انسانی می تواند به عنوان یک مدل مقایسه ای برای جامعه آینده مورد استفاده قرار گیرد.

جفت و جور کردن اجزای جامعه اطلاعاتی با یکدیگر، با بکارگیری این مقایسه تاریخی، یک شیوه بسیار مؤثر برای ساختن چارچوب بنیادی جامعه اطلاعاتی است.

سرشت کلی جامعه اطلاعاتی

شکل شماره ۱، چارچوب کلی جامعه اطلاعاتی را که مبتنی بر دو فرض مقدماتی قبلی است، نشان می‌دهد و سرشت کلی جامعه اطلاعاتی را که مبتنی بر یک مقایسه تاریخی با جامعه صنعتی است، مشخص می‌کند.

اجازه دهید هر یک از موارد اصلی را توضیح دهیم. البته تصویر کامل (همه ویژگی‌های) جامعه اطلاعاتی در این مرحله نمی‌تواند معین شود.

۱. فناوری ابداعی (نوآورانه) و کانون توسعه جامعه صنعتی، ماشین بخار و کارکرد اصلی آن، جایگزینی و گسترش (امتداد) کار فیزیکی انسان بود. در جامعه اطلاعاتی، «فناوری کامپیوتر»، فناوری ابداعی (نوآورانه) و هسته توسعه این جامعه است که کارکرد بنیادی آن جایگزینی و گسترش (امتداد) کار ذهنی انسان می‌باشد.

۲. در جامعه صنعتی، دگرگونی (انقلاب) نیروی محرکه از اختراع ماشین بخار ناشی شده بود که به سرعت نیروی تولید مادی را بوجود آورده و تولید کالاها و خدمات انبوه و انتقال سریع کالاها را ممکن ساخته بود. در جامعه اطلاعاتی، «انقلاب اطلاعات»، از توسعه کامپیوتر ناشی شده است که به سرعت نیروی تولید اطلاعات را گسترش می‌دهد، و تولید انبوه شناخت، اطلاعات منظم، فناوری و دانایی را ممکن می‌سازد.

۳. در جامعه صنعتی کارخانه‌ها، ماشین و ابزارآلات جدید، نماد اجتماعی و مرکز تولید کالاها است. در جامعه اطلاعاتی، شبکه‌ها و بانک‌های اطلاعات، جایگزین کارخانه به عنوان نماد اجتماعی، و مرکز تولید و توزیع کالاهای اطلاعاتی شده است.

۴. در جامعه صنعتی، بازارها در نتیجه کشف قاره‌های جدید و تملک مستعمرات، گسترش یافته بود. افزایش مصرف و قدرت خرید عامل اصلی گسترش بازار بود. در جامعه اطلاعاتی، «مرزدانایی»، بازار بالقوه، و افزایش امکانات حل مسأله و توسعه فرصت‌ها در جامعه، یعنی تداوم و پویایی در حال توسعه، عامل اصلی گسترش بازار اطلاعات است.

۵. در جامعه صنعتی، صنایع اصلی و اولیه توسعه اقتصادی، ماشین آلات و مواد شیمیایی و ساختار کلی جامعه شامل صنایع اولیه، ثانویه و درجه سوم است. در جامعه اطلاعاتی، صنایع اصلی اولیه، صنایع فکری و هسته (قلب) آن صنایع دانایی است. صنایع مربوط به اطلاعات به عنوان گروه چهارم به ساختار صنعتی اولیه، ثانویه و درجه سوم اضافه می‌شود. این ساختار،

تشکیل دهنده ماتریس صنایع اطلاعات محور بر محور عمودی، و بهداشت، مسکن و صنایع مشابه بر محور افقی است.

۶. ویژگی های ساختار اقتصادی جامعه صنعتی عبارت است از: (الف) اقتصاد کالایی فروش محور؛ (ب) تخصصی بودن ابزار تولید و تقسیم کار؛ (ج) انفکاک کامل تولید و توزیع [کالا] بین بنگاه و خانواده. در جامعه اطلاعاتی، (الف) اطلاعات، محور توسعه اقتصادی. اجتماعی است که به وسیله ابزارهای اطلاعات تولید می شود. (ب) تولید اطلاعات به وسیله کاربران که دائماً افزایش می یابد و نیز انباشت اطلاعات؛ (ج) این انباشت اطلاعات از طریق تولید همکنشی و استفاده مشترک، گسترش می یابد (د) به لحاظ ساختاری، اقتصاد مبادله ای به اقتصاد همکنشی (همیاری) تغییر می کند.

۷. در جامعه صنعتی، قاعده قیمت گذاری، یعنی اصل اقتصادی. اجتماعی جهانشمول، دست نامبری است که تعادل بین عرضه و تقاضا را حفظ می کند؛ و جامعه و اقتصاد به عنوان یک کل در درون این نظم اقتصادی، توسعه می یابد. در جامعه اطلاعاتی، هدف، اصول بنیادی جامعه و تقویت و پیشبرد همکنشی است که نقش هایی را به منظور دستیابی به هدف برای حفظ نظم جامعه تعیین می کند.

۸. در جامعه صنعتی، مهم ترین نهاد فعالیت اجتماعی، بنگاه ها یعنی گروه های اقتصادی است. این بنگاه ها دارای سه حوزه می باشد: بنگاه های خصوصی، بنگاه های عمومی و بنگاه های با مالکیت دولتی و مدیریت خصوصی. در جامعه اطلاعاتی، مهم ترین نهاد فعالیت اجتماعی، اجتماعات خودمختار یعنی یک گروه اجتماعی. اقتصادی است که به طور گسترده به اجتماعات محلی و اجتماعات اطلاعاتی تقسیم می شود.

۹. در جامعه صنعتی، نظام اقتصادی. اجتماعی، یک نظام بنگاه خصوصی است که دارای ویژگی هایی چون مالکیت خصوصی سرمایه، رقابت آزاد و به حداکثر رساندن سود می باشد. در جامعه اطلاعاتی، نظام اقتصادی. اجتماعی، جامعه مدنی خودمختار است که از ویژگی هایی چون اولویت زیر ساخت های آن، سرمایه عمومی و سرمایه انسانی دانایی محور و چارچوب بنیادی شامل اصل همکنشی و سودمندی اجتماعی برخوردار است.

۱۰. جامعه صنعتی جامعه ای دارای قدرت متمرکز و طبقات سلسله مراتبی است. جامعه اطلاعاتی، جامعه چندمرکزی خودمختار و البته مکمل یکدیگر است. جامعه اطلاعاتی به صورت

افقی عمل می‌کند و نظم اجتماعی را از طریق کارکردهای مستقل از هم و البته مکمل یکدیگر جامعه مدنی خودمختار حفظ می‌کند.

۱۱. هدف جامعه صنعتی، ایجاد رفاه عمومی و تأمین اجتماعی برای همه از تولد تا مرگ است. هدف جامعه اطلاعاتی، واقعی ساختن ارزش زمان (ارزشی که زمان آینده را طراحی می‌کند و واقعی می‌سازد) برای همه موجودات انسانی است؛ و این که هر فرد از زندگی مفید و ارزشمند برخوردار باشد.

۱۲. نظام سیاسی جامعه صنعتی، نظام پارلمانی و حکومت اکثریت است، اما نظام سیاسی جامعه اطلاعاتی، دموکراسی مشارکتی است. در دموکراسی مشارکتی، اصول مشارکت و نیز مدیریت مستقل شهروندان بر توافق، مشارکت و همکاری استوار است که در برگیرنده افکار اقلیت نیز می‌باشد.

۱۳. در جامعه صنعتی، اتحادیه‌های کارگری نیروی تغییر اجتماعی می‌باشند و جنبش‌های کارگری با بکارگیری سلاح‌شان یعنی مذاکره، گسترش می‌یابند. در جامعه اطلاعاتی، جنبش‌های شهروندان نیروی تغییر اجتماعی هستند و سلاح‌شان، دادخواهی و فعالیت‌های مشارکتی است. ۱۴. در جامعه صنعتی، سه نوع مسائل اجتماعی وجود دارد: بیکاری ناشی از رکود، جنگ‌های ناشی از برخورد و کشمکش بین‌المللی، و دیکتاتوری فاشیسم. مسائل جامعه اطلاعاتی، شوک‌های ناشی از عدم توانایی مردم برای پاسخ (واکنش) مناسب به سرعت انتقال اجتماعی، عملیات افراد و گروه‌های تروریست مانند هواپیماربایی، تهاجم به حریم خصوصی فردی و بحران جامعه کنترل شده می‌باشد.

۱۵. پیشرفته‌ترین مرحله جامعه صنعتی، مرحله مصرف انبوه بالا و با محوریت کالاها، مصرفی بادوام به عنوان نشانه‌های آشکار ماشینی شدن است. پیشرفته‌ترین مرحله جامعه اطلاعاتی، جامعه خالق دانایی انبوه بالا است که در آن، کامپیوتری شدن این امکان را برای هر فرد فراهم می‌کند که خالق دانایی باشد و به سوی خودارضایی حرکت کند.

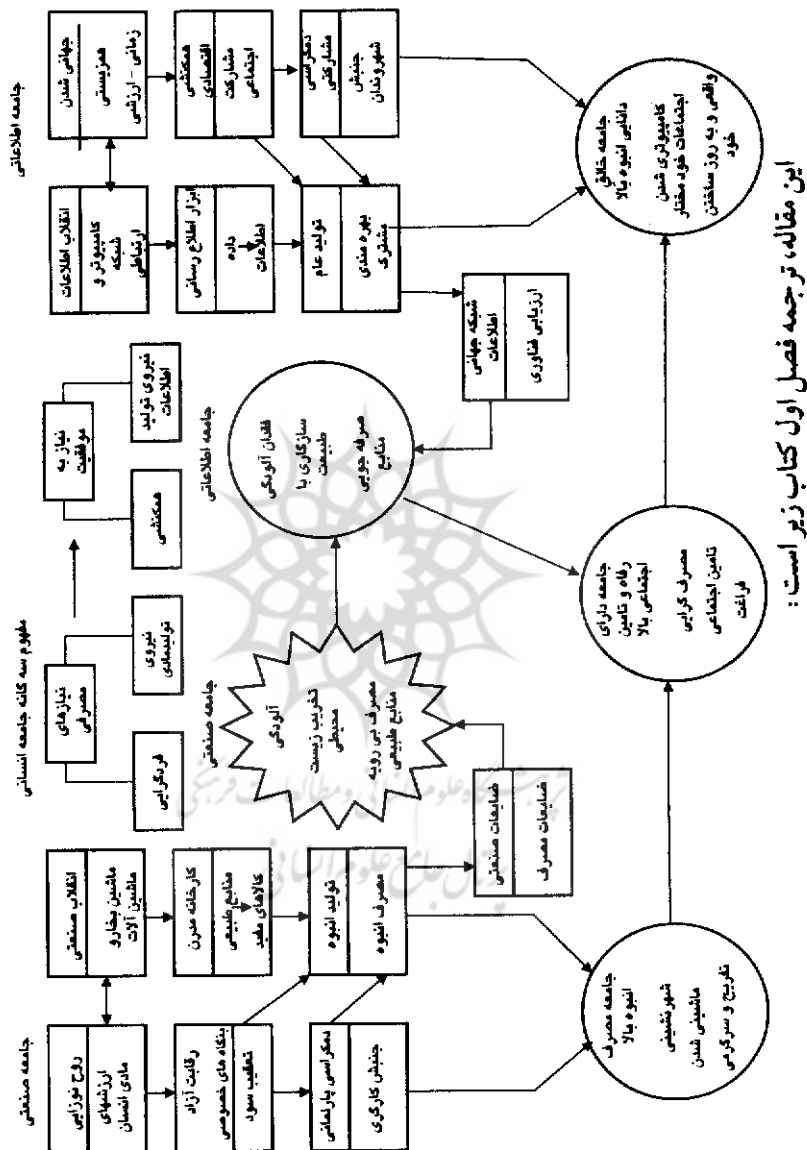
۱۶. در جامعه صنعتی، ارزش‌های مادی ارضانیا‌های فیزیولوژیکی و فیزیکی، معیارهای جهانشمول ارزش‌های اجتماعی است؛ اما در جامعه اطلاعاتی، جست‌وجوی خشنودی ناشی از اهداف بدست آمده (موفقیت)، معیارهای جهانشمول ارزش‌هاست.

۱۷. روح جامعه صنعتی، نوزایی (رنسانس) به عنوان روح آزادی خواهی انسان است، که به لحاظ اخلاقی بر حقوق بنیادی انسان، شأن فردی او و برادری [همه انسانها] برای رفع نابرابری ها تأکید می کند. روح جامعه اطلاعاتی، روح جهانی شدن و همزیستی است که در آن انسان و طبیعت بطور مسالمت آمیز با یکدیگر زندگی می کنند. این روح به لحاظ اخلاقی سازنده خود انضباطی دقیق و مشارکت اجتماعی است. □

شکل ۱- مقایسه الگوی جامعه صنعتی و جامعه اطلاعاتی

جامعه اطلاعاتی	جامعه صنعتی
	فناوری ابداعی (نوآورانه)
کامپیوتر (حافظه، محاسبه، کنترل)	ماشین بخار (نیرو)
جایگزینی، گسترش (امتداد) کارذهنی	جایگزینی، گسترش (امتداد) کار فیزیکی
نیروی تولیدی اطلاعات (افزایش پهنه قابلیت های انتخاب عمل)	نیروی تولیدی مادی
	ساختار اقتصادی - اجتماعی
اطلاعات، فناوری، دانایی	کالاها و خدمات سودمند
شبکه های اطلاع رسانی، بانک اطلاعات	کارخانه های مدون (ماشین آلات، لوازم و تجهیزات)
گسترش مرزهای دانش، فضای اطلاعات	جهان جدید، مستعمرات، مصرف، قدرت خرید
صنایع فکری (صنعت، اطلاعات، صنعت دانایی)	صنایع تولیدی (صنایع ماشینی، صنایع شیمیایی)
بازرسی ساختار صنعتی (اولیه، ثانویه، درجه سوم و چهارم/ صنایع سیستم ها)	صنایع اولیه، ثانویه و درجه سوم
اقتصاد همکنشی (تولید عام و استفاده مشترک)	اقتصاد کالایی (تقسیم کار، انفکاک تولید و مصرف)
قانون اهداف (اصل قنوت و پیشبرد همکنشی)	قاعده قیمت گذاری (تعادل عرضه و تقاضا)
اجتماعات خودمختار (اجتماعات اطلاعاتی و محلی)	بنگاهها (بنگاه خصوصی، بنگاه عمومی، بخش سوم)
زیرساخت، اصل همکنشی، اولویت سودمندی اجتماعی	مالکیت خصوصی سرمایه بر قنوت آزاد به حداکثر رساندن سود
جامعه کارکردی (چندمرکزی، کارکرد استقلال)	جامعه طبقاتی (قدرت متمرکز طبقات، کنترل)
رضایت (خشنودی) ملی	رفاه عمومی و تأمین اجتماعی برای همه
دموکراسی مشارکتی	دموکراسی پارلمانی
جنبش های شهروندان، دادخواهی	جنبش های کارگری، اعتصاب ها
شوک آینده، ترور، تجاوز به حریم خصوصی	بیکاری، جنگ، فاشیسم
خلق دانایی انبوه بالا	مصرف انبوه کالا
	ارزش ها
ارزش زمان (ارضای نیاز به موفقیت)	ارزش های مادی (ارضا نیازهای مادی)
خودناظمی، مشارکت اجتماعی	حقوق بنیادی انسان، انسانیت
جهانی شدن (سازگاری انسان و طبیعت)	رنسانس (آزادی خواهی انسان)

شکل شماره ۲_ فرآیند انتقال از جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی

این مقاله، ترجمه فصل اول کتاب زیر است :
The information society reader, edited by frank webster, routledge publications (2004).